

Г. В. Паламарчуквикладач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЧИННОГО КОМПЛЕКСУ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПЕРЕМІЩЕННЯМ ТОВАРІВ/ПРЕДМЕТІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Нині весь спектр правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, набуває розмірів масового негативного явища, що становить загрозу економічним інтересам держави, негативно впливає на суспільну безпеку. З точки зору особливостей унормування певних діянь, як правило, окремо піддаються аналізу митні правопорушення та злочини (контрабанда та інші кримінально карані діяння, пов'язані з порушенням правил перетину митного кордону). Якщо у формально-юридичному вимірі такий розгляд цілком обґрунтований, то кримінологічне дослідження у цій сфері, що є, на наш погляд, однією з основних проблем такого підходу, не може обмежуватися лише злочинними проявами, адже законодавчі оцінки ступеня суспільної небезпечності певного правопорушення є динамічними, їх зміни свідчать про кардинальні зміни у ставленні до окремих діянь. Яскравим прикладом тому є «товарна» контрабанда, яка поступово повертається до Кримінального кодексу України (ст. 201-1) [1]. Тому вбачається, що варто ставити питання про виокремлення сукупності правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, які об'єднані в одну кримінологічну категорію через економічний характер (вони являють собою бізнесову діяльність у сфері тіньової економіки, яка супроводжується корупцією) та подібність об'єктивної сторони.

Незважаючи на велику кількість праць, присвячених дослідженню різних аспектів правопорушень, що вчиняються на кордоні, необхідно констатувати, що в юридичній літературі так і не сформовано усталеного, повноцінного, чіткого комплексу факторів, що породжують їх існування. Тому перед статтею стояли завдання щодо виявлення тих факторів та чинників, що сприяють відтворенню цієї категорії правопорушень.

Було встановлено, що вищевказаними факторами є цілий комплекс, який включає низку чинників різного характеру: економічного, організаційно-адміністративного, військово-політичного тощо. Також виявлено, що має суттєве значення формування певного сприятливого середовища в прикордонних регіонах нашої країни.

Ключові слова: фактори, чинники, лінія зіткнення, лінія розмежування, митний контроль, прикордонні регіони.

Постановка проблеми. Виявлення комплексу факторів, що сприяють правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, має важливе значення для ефективності трансформації соціально-економічних процесів в Україні згідно з принципами сталого розвитку на тлі підсилення ролі регіонів і є вкрай важливою проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, опосередковано присвячена значна кількість досліджень вітчизняних вчених, зокрема, цими питаннями займалися О.М. Омельчук, В.С. Батиргареєва, В.В. Голіна, І.М. Даньшин,

Т.А. Денисова, О.М. Джужа, В.П. Ємельянов, А.П. Закалюк, Н.А. Орловська, О.Є. Користіна, О.М. Литвинов, В. В. Лунєєв, Є.Л. Стрельцов, В.О. Туляков та ін. Але зрозуміло, що відсутність постановки питання про саму наявність такої кримінологічної категорії, як правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, тягне відсутність узагальненого розгляду, комплексного підходу до аналізу факторів таких правопорушень.

Метою статті є необхідність формування підходу до виокремлення найбільш вагомих факторів правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Виклад основного матеріалу. За логікою правопорушень, що розглядаються, їх суб'єкти перетинають митний кордон із різними порушеннями закону, зокрема, з ухиленням від митного контролю або приховуванням від митного контролю.

Економіко-кримінологічний вимір правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, у контексті діяльнісного підходу дає змогу дійти висновку, що це є високодохідним видом незаконної (в тому числі кримінальної) бізнесової діяльності, норма прибутку якої компенсує економічним агентам матеріальні витрати та моральні збитки від ризиків її здійснення.

З точки зору визначення переліку правопорушень, які доцільно об'єднати в зазначену категорію, варто окреслити особливості, пов'язані з правовим режимом лінії розмежування між Україною та АРК, лінії зіткнення на сході України. Так, лінія розмежування між Україною та АРК являє собою митний кордон, але не державний. Згідно з підп. 3 п. 12.4. ст. 12 Закону України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» митні органи України взагалі не здійснюють митний контроль на території ВЕЗ «Крим», а п. 6.3 ст. 6 зазначеного Закону передбачає здійснення митних формальностей на адміністративному кордоні ВЕЗ «Крим» (який збігається з адміністративною межею між АРК та Херсонською областю) як при переміщенні через митний кордон. У світлі цього запровадження ВЕЗ «Крим», очевидно, означає зміну меж митної території та митного кордону України не лише в питаннях митних режимів та платежів, але й у питанні митного контролю [2].

Що стосується лінії зіткнення на сході, то на підставі Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення в межах Донецької та Луганської областей запроваджено державний контроль переміщення вантажів (товарів) через та вздовж лінії зіткнення (стаціонарні контрольні пости) та контроль на територіях поза межами визначених транспортних коридорів, який здійснюють фіскальні наряди – наряди співробітників ДФС [3].

Таким чином, з огляду на єдність змісту та механізму суспільно небезпечної діяльності, пов'язаної з переміщенням товарів/предметів через митний кордон поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю (у тому числі через лінію розмежування)

та незаконним переміщенням товарів/предметів через лінію зіткнення під родовим поняттям «правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон», доцільно об'єднати контрабанду, інші злочини, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через кордон, порушення митних правил, незаконне переміщення товарів/предметів через лінію розмежування та лінію зіткнення.

Таке бачення дає змогу розглянути зазначені правопорушення як єдину в кримінологічному сенсі сукупність діянь, що перетинається з проблематикою транснаціональної/транскордонної економічної організованої злочинності. При цьому в рамках концепції регіональної злочинності вбачається за доцільне запропонувати виокремлення територіального рівня аналізу суспільно небезпечної діяльності, що відкриває можливість розгляду правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, в особливих локаціях – прикордонні регіони України та суміжних держав.

Питання причинного комплексу зазначених правопорушень пов'язане з виокремленням сукупності тих чинників, які в найбільшому ступені визначають наявність та поширення суспільно небезпечних діянь, що розглядаються.

На нашу думку, насамперед варто звернути увагу на наявність певного середовища, що сприяє існуванню та відтворенню тіньового бізнесу. Криміногенні фактори, сприятливі для правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, тут виявляють більшу активність, аніж антикриміногенні, а система запобігання цим правопорушенням не призводить до очікуваних результатів. Реальний стан речей у цьому кримінальному сегменті не відображений об'єктивними та неупередженими даними статистики. Як зазначає М.Г. Вербенський, в Україні взагалі не ведеться державної офіційної статистики щодо злочинності на кордоні [4, с. 135]. Хоча варто зазначити, що окремі дані стосовно цього виду злочинної діяльності в офіційній статистиці знайти можна, інша річ – наскільки ці дані відображають дійсну картину цього злочинного сегменту в Україні. Відповідно, необхідно створити єдину національну облікову базу, до якої має надходити інформація з усіх силових структур, а також структур митної, прикордонної, податкової служб. Тільки після обробки та аналізу ці дані мають оприлюднюватися, надавати суспільству та правоохоронним органам реальну, а не «викривлену» інформацію.

Сучасний стан розглядуваної категорії правопорушень, особливо ті, що вчиняються в організованих формах і мають ознаки транснаціональності/транскордонності, характеризуються високим рівнем латентності, несприятливою динамікою та структурою, а її реальний стан – подальшою тенденцією до інтенсифікації, що нині зумовлено численними посяганнями на територіальну цілісність України, активною розвідувально-підривною діяльністю, спрямованою на ослаблення держави, загострення внутрішньополітичної конфронтації, економічної нестабільності.

Г.П. Жаровська вказує на групи безпосередніх ознак сучасної цивілізації, які детермінують та вміло використовуються транснаціональною злочинністю [5, с. 131]. Саме цю детермінацію можна застосувати і щодо розглядуваної категорії правопорушень:

1) *нові тенденції розвитку міждержавних та міжнародних відносин, розширення економічних і соціальних зв'язків, підвищення «прозорості» кордонів, розвиток міжнародної торгівлі, поява нових ринків збуту, збільшення міжнародних перевезень, що створює комплекс можливостей для активної діяльності правопорушників.* У рамках цієї групи детермінант відбувається утворення глобальної логістичної інфраструктури, яка використовується, зокрема, для контрабанди, незаконного обігу зброї, контрафактної продукції тощо;

2) *криміналізація всіх форм політичного життя, політичної корупції тощо.* Межі криміналізації задані нині межами глобальної світової системи, в якій виникають так звані «сірі зони». Така «зона» виникла в окупованому Криму, на окупованих територіях Донецької та Луганської областей України. Такі «зони» є максимально сприятливими для розвитку та поширення усього комплексу правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Важливою детермінантою розглядуваного явища є і дефекти системи державного управління, що створюють можливості маніпулювання як самими чиновниками, так і прийнятими ними рішеннями. Як наслідок, слабка держава не в змозі ані протистояти правопорушникам, що проникають для забезпечення власної безпеки і розвитку тіншового бізнесу в найвищій державній структурі, ані захистити національні економічні інтереси;

3) *сукупність соціокультурних факторів, які детермінують розглядувані правопору-*

шення на кордоні. Існує велика кількісна і якісна диспропорція між власним досвідом громадян і ЗМІ тощо. Злочинні події (наприклад, величезні обсяги контрабанди та доходи від неї, зиск від корупційних злочинів, пов'язаних із відповідними правопорушеннями) мають тенденцію до неформального розголосу, інформація про них миттєво поширюється у формі чуток, які стереотипізують громадську свідомість. Готові стереотипи вкладаються у свідомість пересічного громадянина. Тому для запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, держава має забезпечити можливість підвищення рівня правосвідомості громадян України.

Вочевидь, у процесі виокремлення чинників, які зумовлюють правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, постають задачі всебічного врахування великої кількості показників, як загалом по Україні, так і по окремих прикордонних регіонах: географічне розташування, історія розвитку, соціально-економічні параметри, демографічна ситуація, міграційні процеси, культурний розвиток, інфраструктура тощо. Ці показники є джерелами інформації про середовище, в якому формуються фактори, що сприяють розвитку контрабандної діяльності в цих регіонах [6, с. 67].

Цілком логічно виявлено превалювання соціально-економічних детермінант, зумовлених природою розвитку ринкової економіки, реформ, а також хронічними кризовими процесами в системі господарювання, криміногенних недоліках у правовому регулюванні оподаткування, а також зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Наприклад, серед факторів, що сприяють існуванню правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, є високі ставки ввізного мита, акцизних зборів та податку на додану вартість. Практично кожна ставка ввізного мита, яка перевищує 10–15% митної вартості, робить імпорт неефективним [6, с. 100]. І в разі попиту на цю продукцію на ринку провокує суб'єктів ЗЕД до пошуку схем ввезення, які не передбачають сплату ввізного мита, акцизних зборів та податку на додану вартість. Така продукція на національному ринку є більш конкурентоспроможною, ніж аналогічна продукція національного походження. У зв'язку з цим зниження ставок ввізного мита, акцизного збору та податку на додану вартість створить належні умови для діяльності на національних ринках,

усуне передумови для нелегального імпорту та переорієнтує товаропотоки в легальний обіг.

Окремим видом специфічних факторів є нормативно-правові детермінанти правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, диференційовані за предметом злочину, законодавчої конструкції його складу, а також на підставі недоліків у правовому регулюванні діяльності митних органів.

Важливо зазначити, що скасування кримінальної відповідальності в 2012 р. за товарну контрабанду стало додатковою сприятливою умовою для зростання обсягів нелегальної торгівлі, а отже, збільшився попит на контрабандні товари, які обминають усілякі податки. Так, на Закарпатті в Тячівському районі (що межує з Румунією) є контрабандист, що у 2016 р. 163 рази притягався до адміністративної відповідальності за незаконний вивіз сигарет [7].

Взагалі нині увесь комплекс правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, вийшов за межі кримінально-економічного сегменту, ставши вагомим фактором політики і має у своєму розпорядженні величезні економічні та людські ресурси, матеріально-технічне забезпечення, зброю, які можуть змінювати, вирішувати долю окремих регіонів країни. В цих умовах головні вектори запобігання цьому явищу мають бути зосереджені навколо проблем, які стосуються державної безпеки.

Запобігання згаданим явищам, насамперед, передбачає формування чіткої законодавчої бази, що дало б змогу регулювати економічні відносини і впевнено захищати всі форми власності, без чого відповідні вимоги посилити міць каральних органів і систему покарання за кримінальні злочини будуть марні. Доцільною є й можливість створення системи правових заходів, яка дає змогу оперативно реагувати на особливо тяжкі правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Вбачається перспективною позиція Г.П. Жаровської, що на часі є необхідною розробка та прийняття Закону України «Про основи боротьби із транснаціональною злочинністю в Україні», в якому потрібно визначити, що транснаціональна злочинність становить загрозу національній безпеці держави, є наслідком корупційних зв'язків між представниками органів влади та транснаціональними злочин-

ними угрупованнями, має надприбутки і легалізує кошти, які отримуються злочинним шляхом завдяки використанню офшорних схем, може бути подолана за умов активного сприяння держави роботі митних, податкових, правоохоронних органів, які мають залучатися до боротьби із цим явищем на території України [5, с. 202].

Прийняття цього закону може стати додатковим поштовхом зниження рівня правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, особливо щодо тих, що вчиняються в організованих формах і мають ознаки транснаціональності/транскордонності та забезпечення національної, зокрема економічної, безпеки України.

З огляду на це варто погодитись з А.М. Придулою, який зазначає, що у зв'язку з обставинкою, що склалася в Україні, зокрема в АРК та у місті Севастополь, частині Донецької, Луганської областей, для визначення правового статусу територій, на яких перебувають Збройні сили нашої країни, незаконні військові формування, захисту державних інтересів України, порядку пересування на окупованих територіях, боротьби з транскордонною злочинністю, необхідно оновити законодавство України, що забезпечує боротьбу з контрабандою та нелегальною міграцією не тільки на офіційних (державних) кордонах, а й на межі з окупованими територіями [8, с. 111–113].

Висновки і пропозиції. Фактори, що впливають на кримінологічну картину правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, являють собою складний комплекс, до якого можна включити чинники різного характеру (економічного, організаційно-адміністративного, військово-політичного тощо). Існування таких правопорушень у прикордонні свідчить про наявність певного середовища, що сприяє існуванню та відтворенню її в цих регіонах. Сприятливі криміногенні фактори тут виявляють більшу активність, ніж антикриміногенні, а система запобігання цим правопорушенням не призводить до очікуваних результатів. Вбачається, що посилення засобів запобігання згаданим правопорушенням, насамперед, передбачає формування чіткої законодавчої бази, що дало б змогу регулювати економічні відносини і впевнено захищати всі форми власності, без чого посилення міцності каральних органів і системи покарання за кримінальні злочини буде марним.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2147а-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 12.10.2019)
2. Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України: Закон України від 12.08.2014 № 1636-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1636-vii> (дата звернення – 14.10.2019)
3. Про затвердження Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей : Наказ від 14.04.2017 № 222ог. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v222_950-17/sp:head (дата звернення 12.10.2019)
4. Вербенський М.Г. Кримінологічна характеристика злочинів, що складають ядро транс-національної організованої злочинності. *Право і суспільство*. 2014. № 1. С. 132–140.
5. Транснаціональна організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, протидія : монографія / Г. Жаровська ; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : ЧНУ : Рута, 2018. 567 с.
6. Немець Л. Суспільно-географічні особливості міграції населення в Україні. *Часопис соціально-економічної географії*. 2016. № 16(1). С. 67–92.
7. Москаль пропонує ввести за контрабанду підакцизних товарів кримінальну відповідальність із конфіскацією особистого майна. URL: <http://view.rakhiv-rda.gov.ua/>.
8. Притула А.М. Кримінально-правова охорона державного кордону України в період окупації: постановка проблеми. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. № 3. С. 110–115.

Palamarchuk H. V. Features of the causal complex of offenses related to the movement of goods / objects across the customs border

Today, the full range of offenses related to the movement of goods / items across the customs border is becoming a mass negative phenomenon. And it poses a threat to the economic interests of the state, adversely affects public security. From the point of view of particularities of normalization of certain actions, customs offenses and crimes (smuggling and other criminal offenses related to violation of the rules of crossing the customs border) are usually separately analyzed. If, in the formal and legal dimension, such consideration is well-founded, then criminological research in this area is therefore one of the main problems of this approach, because it cannot be limited only to criminal acts, since legislative assessments of the degree of public danger of a certain offense are dynamic, their changes indicate a dramatic change in attitude to individual actions. A prime example of this is the “commodity” smuggling, which is gradually returning to the Criminal Code of Ukraine (p. 201-1) [1]. Therefore, it seems necessary to raise the issue of separating the set of offenses related to the movement of goods / items across the customs border, which are combined into one criminological category because of their economic nature (they are business activities in the shadow economy accompanied by corruption) and the similarity of the objective side.

However, despite the large number of works devoted to the study of various aspects of offenses committed at the border, it should be noted that in the legal literature has not been formed an established, complete, clear set of factors that give rise to their existence. Therefore, the article was tasked with identifying those factors and factors that contribute to the reproduction of this category of offenses in our society.

It was found that the above factors are a whole complex, which includes a number of factors of different nature: economic, organizational-administrative, military-political, etc. It has also been found that it is essential to form a favorable environment in our country's border regions.

Key words: *factors, factors, collision line, demarcation line, customs control, border regions.*